

KAKO SEM PRIŠEL DO ZAPISOVANJA BELOKRANJSKEGA LJUDSKEGA BLAGA

Lojze Zupanc

Nikdar nisem mislil, da bi kdaj pisal spomine na čas, ko sem se prvič zalotil ob misli, da bi napisal pripovedko oziroma pravljico za otroke. Šele na povabilo dr. Milka Matičetovega sem pričel pisati te vrstice.

Ko sem bil še študent, sem z odprtim srcem vsrkaval lepoto slovenske besede, ki me je učil moj dobri učitelj prof. dr. Fran Sušnik, sedanji direktor ravenske gimnazije. Moje slovenske naloge niso bile kaj prida, saj se spominjam, da sem neko šolsko nalogo z naslovom »Naša vas« napisal tako sirotno, da je vsebovala komaj poldrugo stran teksta, prof. Sušnik pa mi jo je ocenil s krepkim nezadostnim redom, podnjo pa z rdečilom pripisal štiri strani dolgo kritiko, od katere se danes še posebno dobro spominjam stavka: »Vaša naloga Naša vas je podobna mestni gospe, ki se za narodno slavlje obleče v narodno nošo, si našminka ustnice in napudra obraz...« Njegova neusmiljena kritika me je razžalostila, a vedel sem, da je pravična, saj sem bil zares mestni otrok, ki vasi in njenega življenjskega utripa nisem poznal. Življenje našega kmeta sem si takrat predstavljal v prečudni idili, zato pa sem v nalogi tudi napisal, da »nad vasjo, skriti v zelenje dreves, plavajo beli oblaki...« Nisem vedel, da so zelje in žganci, ki jih naš delovni kmet iztrga zemlji iz neder, često bolj začinjeni s kletvijo ko z molitvijo.

Bil je čas gospodarske krize, ki je leta 1929 zajela slovensko vas, mene pa je takrat zanesla prva učiteljska služba v Belo krajino, v deželico, kjer je tisti čas revščina bolj ko kje drugje razkazovala svoj strahotni obraz. Vse moje premoženje je bila košara s perilom, dežnik in violina v črni, otroški krsti podobni škatli. Na semiški železniški postaji me je ljubljanski vlak iztresel v samostojno življenje. Moje prvo službeno mesto je bila vas Štrekljevec, 4 km oddaljena od semiške postaje. Po nekem čudnem naključju je bil voznik, ki je prevažal pošto s postaje v Semič, že opozorjen na moj prihod. Komaj je vlak odpiskal proti Črnomlju, se mi je približal star možiček s širokim kriljakom na glavi. Zmotiti se ni mogel, ker sem bil edini potnik, ki je izstopil iz vlaka. Potegnil je kriljak z glave in me nagovoril:

»Vi ste pa gotovo gospod Župančič, novi štrekljevski učenik? Jaz sem pa Prešeren. Naročeno mi je, naj vas prepeljem v Štrekljevec.«

»Če ste vi Prešeren, naj bom pa še jaz Župančič!« sem odvrnil, mu stisnil roko in prisedel k njemu na voz.

Mož si je slabo zapomnil moj priimek in ga zamenjal z Župančičem, čigar pesmi je ta preprosti človek zares znal kar precej povedati, o čemer sem se prepričal med vožnjo proti Semiču. Povedal sem mu, da nisem Župančič in tudi pesnikov sorodnik ne, kar je najbrž mislil, ko mi je hitel pripovedovati njegove verz.

»Saj tudi jaz nisem dr. Prešeren,« se mi je hudomušno posmejal. »Toda pri naši hiši se zares pravi Pri Prešernu...«

Sredi semiškega trga je ustavil svoje kljuse, prenesel poštno vreče z voza v poštni urad, medtem pa sem sedel na vozu in držal v eni roki bič, v drugi pa vojke, da bi se konjiček ne splasil od kričanja otrok, ki so se prav takrat usuli iz stare semiške šole. Na vseh oknih semiških hiš pa so zijale vame radovedne ženske. Ujel sem glas:

»Oj, Štrekljevčani so dobili novega učitelja. Pravi mestni škric je...«

V Štrekljevcu sem se predstavil upravitelju šole, ko sem prej še pustil svojo borno prtjago v vaški krčmi. Ko pa sem v vasi našel sobo in prosil gospodinjo, Mihučevo Metko, naj pošlje šestnajstletnega sina Franca v krčmo po moje stvari, sem se do solz nasmejal, ko mi je fant prinesel košaro in dežnik, škatlo z violino pa je pustil kar tamkaj. Povedal sem gospodinjji, da pogrešam še eno škatlo, a sina ni in ni mogla pregovoriti, naj gre ponjo.

»Mrtvo dete je pripeljal s seboj,« se je zgrozil. »Mrliškega kofanca že ne bom nösill!«

Preden je minila ura, so se že vse ženske v vasi križale, meneč, da sem zares pripeljal s seboj otroško krsto...

Ko pa sem naslednji dan pri pouku petja v 1. razredu odprl škatlo in otrokom zaigral na »mrtvo dete« narodno pesem, je mala Badovinčeva Milka potekla po pouku v daljne Maline in v eni sapi povedala materi:

»Mama, novega učenika imamo! Takšno škatlo ima ko tružico, v njej pa pleče. Pleče je potisnil pod brado, navil konce, potlej pa s paličko vlekkel po njih in lepo jegral. Mi smo pa popevali. Oj, lepo nam je bilo!«

Takšno je bilo moje prvo srečanje z vasjo in njenim neizmaličnim življenjem.

Dnevi pa so tekli dalje in vsak mi je prinesel novo doživetje. Pašičeva (vulgo Mihučeva) družina me je sprejela medse ko svojega sina. Jedel sem z družino, svoj prosti čas pa posvetil spoznavanju kmečkega življenja. Stari Mihuč me je naučil kositi in mlatiti, jemal me je s seboj na njive, kjer sem mu pri oranju poganjal vole, z odprtimi očmi sem vpil vase lepoto in bridkost trdega življenja na gruntu, z odprtimi ušesi sem prisluškoval lepi, pojoči govori dragih Belokranjcev, ki so svoje pripovedovanje bogatili s pregovori in reki, v katerih je bila skrita življenjska modrost preprostih, na dobro struno uglašeni ljudi. Ob trgatvi sem se pomešal med trgače in nosil polne brente sladkega grozdja v zidanico, kjer je cvilila Mihučeva prastara stiskalnica, z dobrimi Štrek-

ljevčani sem pil vino v svetkih, ki so jih praznovali, bil sem vabljen k vsem štrekljevskim družinam na praščine, ob dolgih jesenskih večerih sem posedal z vaščani v gumnih in pojatah ob gori debelačnih klasuncev, kjer smo ličkali, in zavzeto poslušal pripovedke, ki so si jih domačini pripovedovali, da so si z njimi krajšali čas in sladili delo. Plesal sem z njimi o Pustu, šel z njimi na proščenje k Trem faram, kjer se mi je odkrila Bela krajina z vso romantiko, ki zlasti po zadnji vojni ni o njej več duha in sluha, in z bleščavo ter razkošjem snežnobelih brageš, robač, pisanih zabuncev in čemerov ter jalb. Ni ga bilo letnega časa ne praznika, ki bi me ne razvnel z odkritji prečudovitega življenja, kakršnega dotlej še nisem poznal.

Hotel sem spoznati Belo krajino v vsej romantični lepoti pa tudi gospodarski zaostalosti, zato sem se vrgel v knjige in bral vse, kar je bilo kdajkoli napisanega o tej deželici med ponosnimi Gorjanci in zeleno Kolpo. Obiskoval sem sosednje šole, kjer so mi tovariši, ki so pustili svojo mladost v Beli krajini, iz svojih in šolskih knjižnic posojali Ganglove, Malešičeve in Šašljeve knjige, navezoval sem stike z vaškimi originali, norčki, pastirji, kovači, mlinarji in cigani, ter iz gole želje, da bi čimprej spoznal njihov jezik in bogastvo njihovih pregovorov, pričel zapisovati vse, kar še ni bilo zapisano in objavljeno. Delo je bilo nenačrtno, nobenih izkušenj nisem imel, daleč sem bil od Ljubljane, kjer bi lahko med kulturnimi krogi našel ljudi, ki bi me zlahka poučili, kako naj paberkujem, kaj naj zapisujem in kako.

Tako sta minili dve leti mojega bivanja v Štrekljvcu, ko ves ta čas nisem potoval dlje, ko enkrat v Novo mesto, sicer pa sem se s kolesom podil od vasi do vasi in spoznaval ljudi in njihove šege ter običaje. Tisti čas sta me iznenadno obiskala prijatelja dr. Boris Orel in pesnik Miran Jarc. Pripovedoval sem jima, kakšna čudovita deželica je Bela krajina in jima iz zapiskov prebral tudi nekaj pripovedk ter slovarček belokranjskih besed.

Jarc je poslušal moje branje in oči so se mu svetile od navdušenja, ker sem vzljubil deželico, kjer je potekla njegova zibelka.

»Fant, to moraš jezikovno dobro obrusiti in poslati v tisk!« mi je svetoval, ko sem prejenjal z branjem.

Napisal sem prvo pripovedko »Kako se je vrag učil igrati na harmoniko*« in jo poslal Josipu Ribičiču, uredniku Našega roda. Še tisti mesec je bila objavljena v Našem rodu in opremljena z ilustracijo Maksima Gasparija. Uspeh me je opogumil, da sem mu potlej pošiljal pripovedko za pripovedko, in vse je priobčil. Zadnja vojna mi je uničila vso korespondenco, zato ne morem citirati pisma, ki mi ga je po prvih uspehih v Našem rodu napisal dr. Pavel Karlin, urednik »Zvončka«, ki me je povabil v krog sotrudnikov. »Zvonček« je potlej prav do zaključka izhajanja prinašal belokranjske pripovedke izpod mojega peresa in

* Naš rod II (1930-31), št. 5, str. 147-148. Vendar je že v četrti številki, str. 110-111, izšla zgodbica »Kako je mlinar ukanil vraga«. (Op. ur.)

z ilustracijami akad. slikarja prof. Mirka Šubica. Oba urednika, Ribičič in dr. Karlin, sta bila moja prva mentorja in njima sem dolžan zahvalo, da sem svoje delo začel in nadaljeval z ljubeznijo. Slednji mi je še pred letom napisal pismo, v katerem omenja tudi tole: »Vaše stvari rad berem. Zlasti mi je všeč, ker ste si ustvarili poseben slog, ki mi osebno godi.«

Kot sotrudnik Našega roda in Zvončka sem bil od Franke Levstikove povabljen tudi k sodelovanju pri Mladem Jutru. Zrele zapiske pa sem pričel urejevati tudi za svojo prvo knjigo belokranjskih pripovedk, ki ji je pri izdaji kumoval Engelbert Gangl, takratni ravnatelj Učiteljske tiskarne. Zadnja leta pa podpira moje delo glavni urednik Mladinske knjige Ivan Potrč.

Pri svojem paberkovanju sem si pridobil številne prijatelje med preprostimi Belokranjci po vsej Beli krajini, naletel pa sem tudi na ljudi, ki mojega dela niso razumeli. Ko sem bil po štirih letih službovanja na Štrekljencu premeščen v Škocijan pri Turjaku, je izšla že moja druga zbirka belokranjskih pripovedk pod naslovom »Bili so trije velikani«. Vsebovala je tudi zbadljivke, s kakršnimi obračunavajo med seboj sosednje vasi. Založnica Tiskovna zadruga je knjigo razposlala belokranjskim šolam, brali so jo tudi trije, štirje župani iz Bele krajine, ki so lepega dne v deputaciji prišli na sodišče v Metliko in rekli takratnemu sodnemu predstojniku Širku:

»Prišli smo, da bi zatúžili vražjega štrékljofskoga pisca Lujza Zupánca, ki nas f svoji knjigi grdí in nas špota pak nam sponáša tlako, i črešnjofskoga jázbaca i rádovičku telícu i vuka i drášičku svinju, žabe, rake i puža lókvičkoga.«

Takrat so bile v Beli krajini majhne občine. Engelbert Gangl, svak sodnika Širka, mi je več let pozneje pripovedoval, da so prišli k Širku črešnjevski, radoviški in suhorski župan. Menda je imel kar precej posla, da je trmoglavce pregovoril od namere, dokazujoč jim, da pripovedke zbadljivke niso žaljive. Vsi skupaj so potlej baje odšli v staro metliško taberno, kjer so zapili tlako, jazbeca, telico, volka, svinjo in polža ...

V nadaljnjih letih, ko sem po premestitvi iz Bele krajine služboval v Škocijanu pri Turjaku, Stari cerkvi pri Kočevju in Spodnjem logu na Kočevskem, sem se vsako leto v počitnicah vračal v Belo krajino in obiskoval vasi ter številne pripovedovalce, od katerih je večina že pomrla, pa zapisoval motive, ki sem jih obdelal za prijetno branje mladim bralcem. Tako so nastale zbirke »Belokranjske pripovedke«, »Dedek, povej!«, »Bili so trije velikani«, »Svirel povodnega moža«, »Jezzerka«, »Velikan Nenasit« in »Zaklad na Kučarju«. Izbor najlepših belokranjskih pripovedk pa namerava izdati založba Mladinska knjiga v Ljubljani. Rokopis z naslovom »Sto belokranjskih pripovedk« je že odan založbi.

Po vojni sem od leta 1945 do 1954 ponovno služboval v Beli krajini, in sicer v Gradacu, Podzemlju in Črnomlju. Ko sem svojo zbirateljsko torbo, kot mislim, napolnil z motivi, ki dotlej še niso bili niti znanstveno

zapisani niti priobčeni v literarni preobleki, sem odšel v Gornji grad, kjer sem v Gornjesavinjski in Zadrebški dolini nadaljeval z zbiranjem motivov ljudskih pripovedk in pri založbi Mladinska knjiga izdal dve knjigi savinjskih pripovedk (»Povodni mož v Savinji« in »Palček v čedri«), tretja (»Zmaj na Menini planini«) pa je v tisku in jo bo izdala mariborska založba »Obzorja«. Od leta 1958 pa službujem v Škofji Loki, kjer sem spet našel povsem neobdelano področje; paberkovanje v Poljanski in Selški dolini mi je dalo spet motivov za eno knjigo pripovedk z etiološkim ozadjem, ki jo bo leta 1960 oziroma 1961 izdala založba Mladinska knjiga v Ljubljani. Mislil sem, da bom z »Loškimi pripovedkami« tudi zaključil svoje zbirateljsko delo z zapisovanjem motivov iz ljudskega pripovedništva, a že se mi ponuja novo delo. Od prometnih poti odmaknjena naselja in samine v okolici Kranja, Tržiča, Šentanske doline, Radovljice in vzdolž Jelovice hranijo še marsikaj, kar je vredno preiskati in obdelati, saj sem po dosedanjih poizvedbah naletel tudi tod na razvaline gradov, podzemske jame in pečine, ki s svojim etiološkim ozadjem netijo domišljijo starih ljudi. Prenekatera pripoved iz teh krajev, ki še ni bila nikjer zabeležena, je vredna zapisa in obdelave. Toda pri tem delu ne kaže hiteti. Zapisovalec, ki je 25 let zapisoval belokranjske pripovedi in znal prisluhniti pojoči belokranjski govoricici, mora prej dodobra spoznati gorenjsko narečje z vsemi lokalizmi in arhaizmi, živeti se mora v novo okolje, spoznati prastare šege in običaje gorenjskega človeka ter ujeti v uho in pero svojskost novega besedišča.

*

Ti spomini bi bili nepopolni, če bi od številnih pripovedovalcev, pri katerih sem našel motive za belokranjske pripovedke, ne omenil pokojne Kolarjeve Kate s Stare gore nad Podrebrom pri Strekljencu. S svojo originalnostjo je v galeriji starih Belokranjcev, ki žive v mojem spominu, edinstvena pojava. Še danes mi je žal, da nisem zapisoval starih pesmi in legend, ki so z njeno smrtjo utonile v pozabo. Brž ko je došla, da me ta zvrst ljudskega pesništva in pripovedništva ne zanima in da iščem zgolj pravljичne motive, je iz bogate zakladnice svojega neizčrpnega spomina nizala fabulo za fabulo, da sem včasih presedel v njeni razkuzmani bajti tudi po cele popoldneve in jo poslušal ter zapisoval, da se često nisem razpoznal v goščavi starega besedišča, ki je bogatilo njeno pripovedovanje. Njen osemdesetletni oče mi je vselej prinesel polno majoliko vina ter potrpežljivo korigiral hčerine pripovedi. Bil sem skrajno neroden fant in revni, osebenjski Kati dolgo nisem nič prinesel v plačilo za njeno pripovedovanje, dokler mi ni nekega dne dejala:

»Ko že zbirate stare belokranjske besede, bi bilo prav, če bi zbirali tudi stare čarape...«

Pokazala mi je nogo, obuto v star, preluknjan čevljev, iz katerega ji je gledal palec. Razumel sem njen namig in prihodnjič sem ji prinesel par novih čevljev. Poslej sem obiskoval pripovedovalce, ki so bili več-

noma revni osebenjki, s polnim nahrbtnikom, v katerega sem nametal kavo, tobak, sladkor in še kaj, s čimer sem razvezal jezike.

Ko sta me leta 1931 na Štrekljencu obiskala dr. Boris Orel in Miran Jarc, sem ju povabil s seboj h Kolarjevi Kati. Stari Kolar je stal na pragu, ko smo lezli navkreber proti njegovi bajti. Miran Jarc je razširil roke, ko je zagledal visokega, slokega, belobradatega moža, ter vzneseno vzkliknil:

»Kakšna čudovita podobnost! Povejta, ali ni prav takšen ko Shaw?«

Stari Kolar pa je jezljivo zanergal v belokranjskem narečju:

»Kam bom šo? To je moj dom, četudi je majhen in reven. Nikamor ne bom šo, leti bom, dokler bom žif. Kadar pa bom vmrl, bom pa šo v copatah k meši.«

Še tisti večer pa je starec vzljubil nežnega Jarca. Vzel je bučo, odšel v zidanico in potegnil iz soda vino.

»Pij, saj si takšen ko glista!« je dejal. »Vino te bo poredilo.«

In Jarc je moral piti kar iz buče, ko mu je gostoljubni starec potisnil dulec v usta, dokler je ni izpraznil.

Na Štrekljencu me je obiskoval tudi pok. France Marolt, ki je po Beli krajini iskal ljudski napev za pristnega belokranjskega Zelenega Jurja. Dneve in dneve se je potikal po vaseh, k meni pa prihajal nataknjen in slabe volje, ker ni našel tistega, kar bi rad.

»Ne najdem viže in je ne najdem,« se je jezil. »Vse stare babe sem že obiskal, pa nobena ne zna več zapeti Zelenega Jurja. Vsaj dvajset let prepozno sem prišel semkaj.«

Potlej je z menoj hodil in se vozil na paberkovanje. Obiskovala sva podgorjanske vasi: Dol, Jugorje, Maline, Suhor in Drage. Jaz sem zapisoval tekst, on pa viže starih belokranjskih zdravic in popevčic. Stari Šepec v Dragah mi je štiri ure vzdržema pripovedoval pravljico o gorjanski vili Jezerki, Marolt pa je oblezel vse vaške bajte, a Zelenega Jurja ni našel. Po štirinajstih dneh se je odpravljal v Ljubljano, jezen ko seriga.

»Obiščiva še hiše v Štrekljencu!« sem mu predlagal.

»Pa sva zares dva vola,« se je zasmel. »Podiva se po daljnih vaseh, kakor da Štrekljavec ni v Beli krajini.«

Sredi Štrekljevca, tako rekoč pred nosom, je v Magdičevi hiši France Marolt zavriskal od sreče, ko mu je botra Magdičeva zapela Zelenega Jurja. Pisal je ko nor, a takta ni in ni pogodil.

»Prekleti nastavek v predtaktu,« je godrnjal, »da ga ne zadenem in ga ne.«

Tedaj sem se oglasil kakor po navdihnjenju:

»Botra Magdičeva, zapojte in zaplešite zraven, kot ste na to pesem plesali pred šestdesetimi leti!«

»Idejal!« je zatulil Marolt.

Nato je 83-letna Magdička zapela in zaplesala hkrati.

»Hura, ga že imam!« je vriskal Marolt.

Ni čakal pogostitve botre Magdičeve. Zdrvel je v moje stanovanje in do treh zjutraj razbijal po klavirju ter zapisoval.

Zeleni Jurij v Maroltovi priredbi je bil poslej dolga leta v železnem repertoarju Akademskega pevskega zbora.

Stari mlinar Hlupar s Krupe, kučarski bajtar Skala, zemeljski kovač Muc, stara ciganka Neža Hudorovac, nesrečna mati treh otrok-lazarjev, ki me je znala pregovoriti, da sem njenemu možu Mihi razdal skoraj vse svoje srajce in hlače, za plačilo pa sta mi napolnila beležnico s številnimi ciganskimi pripovedkami, bilparski kovač Matija, kumek Mihuč s Štrekljevca, botra Magdičeva, preloški Lojze Novak, Poldka Bavdkova z Vinice — kako bi mogel danes, po tolikih letih, naštetih vse, ki so radodarno polnili mojo popotno torbo, da sem se vračal na svoj dom vselej z bogatimi zapiski, ki sem jih obdelal ter polnil z njimi mladinske liste, revije in časopise, ki so vselej našli prostor tudi za belokranjske pripovedke izpod mojega peresa! Menda je Beli krajini ni vasi, ki bi je ne bil obiskal vsaj enkrat. Najbogatejše motive za pripovedke in pravljice pa sem našel v najodročnejših krajih, ki so bili takrat daleč daleč od prometa: Vinica, Adlešiči, Preloka, Balkovci, Dejani, Učakovci, Sinji vrh, Jugorje, Dol, Drage, Griblje, Bilpa, Kureti itd. itd.

Številni recenzenti so ocenjevali moje zbirke belokranjskih pripovedk in hvalili zlasti lep jezik. Za takšno sodbo sem dolžan zahvalo predvsem tistim Belokranjcem iz najrevnejših bajt, ki so me naučili prisluntni lepoti čiste belokranjsčine. Jezikovna patina, s katero so znali obarvati svoje pripovedi, dandanašnji že močno blede. Skoraj vsi, ki so dajali navdiha mojemu zbirateljskemu peresu, so danes že v grobu. Ob njihovem pripovedovanju pa sem vselej čutil, da so iskreno verovali v vsebino pripovedk. Vile, povodni možje, velikani in vragi, palčki in škrateljni so bili zanje del dejanske resnice. Kot usedlina zgodovine, ki so jo preživljali rodovi pred njimi, je bil motiv boja med revnim kmetom in bogatim fevdalcem često ujet v pripoved z etiološkim ozadjem. Simbolika, ki je dihala iz njihovih pripovedi, je bila živo naslonjena na specifične razmere, v kakršnih je dihala in živela stara Bela krajina še v času, ko so bili Gorjanci skoraj neprehoden zid med Belokranjci in »črnimi Kranjci«¹ onstran Gorjancev, s katerimi so matere strašile otroke nekako tako ko z vragom. (»Muči, dete! Ne deri se! Prišel bo črni Křanjec in te bo odnesel!«) Z bogato domišljijo so oživljali grajske razvaline, podzemeljske jame, pečine in stare, zapuščene kovačije, malenice in drage, kjer so po njihovem verovanju živela bitja, ki so bila v preteklosti gluha za revščino in gorje njihovih prednikov. Zapisoval sem njihove pripovedi in jih v literarni preobleki posredoval mladim bralcem, radi pa so jih brali tudi starejši, odrasli ljudje. Nobenih znanstvenih pretenzij nisem imel pri tem delu; za to nisem imel ne zmožnosti ne primerne

šole. Pri paberkovanju in zapisovanju sem bil navezan zgolj na lastni čut in posluš za jezik in na pravilno vrednotenje, da sem znal ločiti zanimivo pripoved z etiološkim ozadjem od pripovedi, ki ni bila niti krajevno niti časovno obarvana. Moje delo je želo pohvale pa tudi kritike tistih recenzentov, ki so mi po pravici zamerili, da sem opustil znanstveno zapisovanje. Ostal pa sem veren posredovalec ljudskega izročila do današnjih dni, tudi v času, ko sem zapisoval pripovedke iz Savinjske doline in pripovedke z Loškega ozemlja, četudi mi nekateri krivično očitajo, da so moji zapisi izmišljeni in na silo postavljeni v čas in kraje, koder me že več ko trideset let premetava učiteljska služba. Navzlic temu, da je raznih zapisov ljudskega pripovedništva izpod mojega peresa že preko 300, razmetanih v raznih knjigah, revijah, mladinskih listih in časopisih, pa do danes še nisem dočakal znanstvene ocene svojega dela.

*

Za primerjavo, kako je originalni zapis po svoji motiviki služil literarni preobleki moje pripovedke (glej str. 38 v knjigi »Zaklad na Kučarju«, Mladinska knjiga 1956), citiram naslednji zapisek:

Metlika ni od vāvek mesto. Nekdā je bālo ovūda selo, a f selu grad Pungert, a njega čóvali so grajski hlapci. Grofīnja f Pungerti bāla je trda kaj kamen, a kdā se je razjādila, fse je našpótala svoje hlapce, ih zgrdīla i próklinjala.

Kdā so došli Turki f Metliko, Pungertu niso naškódili, zakaj grad so čóvali hlapci. Nekdā pa so dva hlapci zúspali i Turki so došli f grad. Grofīnja je hlapce próklela i v gāvrane zaklela; oba so polétela na grajski turān.

Turki so grofīnjo vbili i posekali vsakega, ki je bāl v gradi žif i zdraf.

Póle so Metličani, kdā je Metlika nastala mesto, zmišljévali si grb i izmislili si grajski turān i na njémo dva črna gāvrana.

(Ime pripovedovalca glej v naslednjem seznamu.)

Kriljak = klobuk; konec = sukanec; kofanec = kovček, tudi krsta; čarape = čevlji.

SEZNAM PRIPOVEDOVALCEV ZA ZUPANCEVE KNJIGE BELOKRANJSKIH PRIPOVEDK

L. Z. je s tem ustregel naši prošnji, naj bi po spominu navedel, od koga je slišal posamezne svoje Ur.

Belokrajinske pripovedke (Učiteljska tiskarna, Ljubljana 1932)

1. Hajduk Vajda (Janko Ogulin, Vrtača pri Semiču, vulgo »Pri Vajdovih«).
2. Gor pa dol poglej! (Ivan Pašič, Štrekljevec št. 7, vulgo Mihuč).
3. Kako je mlinar ukanil vraga (mlinar Hlupar, Krupa pri Semiču).

4. Kako se je vrag učil igrati na harmoniko (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
6. Zadnja želja (Marko Sodja, Štrekljevec 5).
7. Spoštuj stare ljudi (Marjeta Pašič, Štrekljevec 7).
8. Kaj je laž? (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
9. Kdo bolj laže? (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
10. Brada rasti — meso krasti! (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
11. Občni zbor zverin (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
12. Na številkah je (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
13. Kako sta Kristus in sv. Peter potovala po B. K. (Kolarjeva Kata, Stara gora).
14. Daj nam danes naš vsakdanji kruh (Marjeta Pašič, Štrekljevec 7).

Bili so trije velikani... (Tiskovna zadruga, Ljubljana 1932)

1. Bili so trije velikani (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
2. Zaklad na Semeniču (Kolarjeva Kata, Stara gora).
3. Gorjanska vila (stari Sepec, Dol pri Suhorju).
4. Bobnar in kmet (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
5. Pripovedka o krpeljskih graščakih (Albina Plut, Gradnik 5).
6. Zakleti grad na Mehovem (stari Sepec, Dol pri Suhorju).
7. Vrag in coprnica (Kolarjeva Kata, Stara gora).
8. Kako so Belokranjci hodili na tlako (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
9. Prepad Klemenca (Anka Ambrožič, vulgo Brivčeva, Bereča vas 3).
10. Kako so Crešnjevčani jazbeca lovili (Vinc Plut, Gradnik 5).
11. Telica ali volk (Marko Bajuk, Božakovo).
12. Kako je Drašičan svinjo kupoval (Marko Bajuk, Božakovo).
13. Zaba ni rak! (Marko Bajuk, Božakovo).
14. Lokvičani in polž (Marko Bajuk, Božakovo).
15. Zvonovi z Magdalenske stene (Marko Bajuk, Božakovo).
16. Od kdaj jedo kosci bel kruh (Marjeta Pašič, Štrekljevec 7).
17. Lisica in mačka (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).

Dedek, povej! (Tiskovna zadruga, Ljubljana 1939)

1. Skopuški mlinar (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
2. Veter se je maščeval (Kolarjeva Kata, Stara gora).
3. Velikan in čevljarček (stari Sepec, Dol pri Suhorju).
4. Vrag in Butorajec (Marko Bajuk, Božakovo).
5. Trije bratje — trije pametnjaki (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
6. Kdo je bolj neumen (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
7. Čudežni zvonček (Kolarjeva Kata, Stara gora).

Velikan Nenasit, Belokrajinske pripovedke

(Založba Murenček, Žužek, Ljubljana 1944)

1. Velikan Nenasit (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
2. Velikan v škornju (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
3. Grad na Kolečaju (Poldka Bavdek, Vinica).
4. Vražja vinika (Ivan Pašič, Štrekljevec 7).
5. Šepavi vrag (stari Arbanas, mlinar v Vrtu ob Kolpi — Kureti).
6. Vrag v Bilpi (Smaljcelj Rudolf, Spodnji log).
7. Vrač in vrag (Urša Šmaljcelj, Spodnji log).
8. Vrag v sodu (Matija Muc, stari kovač, Zemelj).
9. Kučarski pastir in vražja vojska (Matija Muc, Zemelj).
10. Kakor došlo, tako prošlo (Julij Malešič, vulgo Lokač, Gradac).

11. Vražji rep (Lojzek Jurejevčič, Kučar).
12. Ukleti zvon (Poldka Bavdek, Vinica).
13. Pastorka (Golobič Marjeta, vulgo Magdičeva, Strekljevec).
14. Vražja pisma (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
15. Vražja kupčica (Vinc Plut, Gradnik).
16. Od kdaj so cigani na svetu (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
17. Kakršen človek, takšna duša (Kolarjeva Kata, Stara gora).
18. Kako je Kristus ustvaril vinsko trto (Kolarjeva Kata, Stara gora).
19. Kako je bila ustvarjena kukavica (Kolarjeva Kata, Stara gora).
20. Od kdaj ima sv. Peter plešo na glavi (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
21. Cesar sebi ne privoščiš, drugim ne dajaj! (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
22. Od kdaj so tatovi na svetu (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
23. Od kdaj ima sv. Peter popotno palico (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
24. Od kdaj so bolhe na svetu (Albina Plut, Gradnik).
25. Brodar in hči, dva pametnjaka (stari Sepec, Dol pri Suhorju).
26. Kakor se je zadiral, tako je pobiral (Judnič-Zupanček, Gradnik).
27. Curilski Jepeč (Marko Bajuk, Božakovo).
28. Vilinska krava in čudežni kebliček (stari Sepec, Dol pri Suhorju).
29. Skopuška mati (Poldka Bavdek, Vinica).
30. Lažibaba (Lojzek Jurejevčič, Kučar).
31. S škornjem kronani paša (stari Sepec, Dol).
32. Strah (stari Sepec, Dol pri Suhorju).
33. Kučarski palčki in velikan (Matija Muc, Zemelj).
34. Kako so Sokci razdirali župno cerkev (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
35. Kako je Butorajec med lizal (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
36. Kako so v Metliki obesili cigana (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
37. Pripovedka o gradaških gosch in podganah (Julij Mazelle, Gradac).
38. Carovnica (Julij Mazelle, Gradac v Beli krajini).
39. Psiček-golotaček (Matija Muc, Zemelj).
40. Deklica s tremi lešniki (stari Sepec, Dol).
41. Zakaj je rž tako visoka (Lojzek Jurejevčič, Kučar).
42. Zakaj se mački ne sme dati belega kruha (Lojzek Jurejevčič, Kučar).
43. Lonec bi šel, pa nima nog (Marko Bajuk Božakovo).
44. Palček (Kolarjeva Kata, Stara gora).
45. Kako se je ježek oženil (stari Sepec, Dol pri Suhorju).
46. Deklica s piskrčkom (Lojzek Jurejevčič, Kučar).

Svirel povodnega moža in druge belokranjske pripovedke
(Učiteljska tiskarna, Ljubljana 1944)

1. Svirel povodnega moža (stari Sepec, Dol pri Suhorju).
2. Ruvač, Pihač in Sedač (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
3. Tam za goro živi dober možiček (Kolarjeva Kata, Stara gora).
4. Zdravilni grozd (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
5. Trije bratje (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
6. Trije bratje — en sam pir (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
7. Trije bratje, vsi bedaki (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
8. Butorajski Marko (Marko Bajuk, Božakovo).
9. Mlinar brez skrbi (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
10. Ali si kaj jezen? (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
11. Denar cvete (Albina Plut, Gradnik).
12. Smrkavi ženin (Vinc Plut, Gradnik).
13. O kosi, cepcu in mački (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
14. Kako sta drvar in vrag kvartala (stari Sepec, Dol pri Suhorju).
15. Pastir in vrag (stari Sepec, Dol pri Suhorju).
16. Vraga je ukanil (stari Sepec, Dol pri Suhorju).

17. Pastir s čudežno vrečo (stari Šepec, Dol pri Suhorju).
18. Ujetnik v sodu (Marko Bajuk, Božakovo).
19. Cevljarček in lakomnik (Marko Sodja, Strekljevec).
20. Ciganske (Ivan Pašič, Strekljevec 7).

Jezerka in čudežni rog (Učiteljska tiskarna, Ljubljana 1944)

1. Jezerka (motiv mi je povedal stari Šepec v Dolu pri Suhorju, potlej pa sem motiv prosto razširil in fabulo raztegnil).
2. Čudežni rog (napisano po motivu, ki mi ga je povedal Lojzek Jurejevčič s Kučarja).

Zaklad na Kučarju (Mladinska knjiga, Ljubljana 1956)

1. Zaklad na Kučarju (Matija Muc, Zemelj).
2. Kako je kučarski velikan zidal most čez Kolpo (Matija Muc, Zemelj).
3. Velebaba (Matija Muc, Zemelj).
4. Velikan — mlinar (Julij Mazelle, Gradac v Beli krajini).
5. Kučarski velikan (Matija Muc, Zemelj).
6. Velikan, pastir in kozel (stari Šepec, Dol pri Suhorju).
7. Divji mož nad Obrhom (se ne spominjam pripovedovalca!).
8. Povodni mož Poganeec (Slavko Brodarič, Krasinec).
9. Ribič in povodni mož (Slavica Jurejevčič, Gradac).
10. Zmaj na Mirni gori (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
11. Vile Kolpijanke (Ivan Jurejevčič, Skrilie pri Podzemlju).
12. Tatinska mlinarica in vilinski petelin (Brodarič Slavko, Krasinec).
13. Okameneli bratje (Rudi Šmaljcelj, Spodnji log).
14. Kako je Črnomelj dobil svoje ime (se ne spominjam pripovedovalca!).
15. Kako je nastal metliški grb (Mihelič, cestar, Metlika).
16. Kako se je vragu godilo v Beli krajini (Marko Bajuk, Božakovo).
17. Vražji kamen (Ivan Kapušin, Krasinec).
18. Vražja žganica (Mihelič, cestar, Metlika).
19. Graščak in vrag (Ana Štampohar, Gradac).
20. Cigan in vrag (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
21. Krvaviji vrh (Vinc Plut, Gradnik).
22. Otoški bezeg (Ina Pezdirc, Otok pri Podzemlju).
23. Kako je Suhor dobil svoje ime (se ne spominjam, menda Brivčeva iz Bereče vasi).
24. Primostek (Darko Bajuk, kovač, Primostek).
25. Vražji studenec (Marko Bajuk, Božakovo).
26. Kofanji vrh (se ne spominjam).
27. Pripovedka o predgrajskem gradu (Mali Jernej, Spodnji log).
28. Čarovnica na Kučarju (Matija Muc, Zemelj).
29. Od kdaj ni več čarovnic v Beli krajini (Kolarjeva Kata, Stara gora).
30. Vukman (se ne spominjam pripovedovalca, menda Poldka Bavdek).
31. Butorajska koza (dr. Niko Županič, Podzemelj).
32. Kako so Tribučani zajca lovili (Slavica Jurejevčič, Gradac).
33. Kako so Tribučani apno žgali (Slavica Jurejevčič, Gradac).
34. Tribučka riba (dr. Niko Županič, Podzemelj).
35. Dva osla (Poldka Bavdek, Vinica).
36. Kako pojo zvonovi v Butoraju (se ne spominjam pripovedovalca!).
37. Kako so Špeharci ribe sadili (Franica Rupe, Vrt ob Kolpi — Kureti).
38. Črnomaljske preste (dr. Niko Županič, Podzemelj).
39. Sodba pobreškega graščaka (Slavič, Krasinec).
40. Graščak in kmet (Julij Malešič — Lokač, Gradac).

41. Graščak, muha in pajek (Julij Malešič, Gradac).
42. Vrač in kmet (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
43. Potujoča palica (stari Sepec Dol pri Suhorju).
44. Skopuhova gostija (Slavko Brodarič, Krasinec).
45. Strah (Bukovec Ivan, krčmar, Semič).
46. Najmlajši je najpametnejši (Ivan Pašič, Strekljevec 7).
47. Čigan in kmet (Poldka Bavdek, Vinica).
48. Dobraviška kuzla (Simec Ivana, Giršiči).
49. Draščican se z bolho meni (Marko Bajuk, Božakovo).
50. Oključki Japa (Emil Dolar, Okljuka pri Gradacu).
51. Pripovedka o divanluli (Matija Muc, Zemelj).
52. Cerkviška jarmnica (Ivan Smuk, Mlake pri Podzemlju).
53. Krojač zmrzljivec (Milena Kambič, Gradac).
54. Pavičički ječmen (Ivan Smuk, Mlake pri Podzemlju).
55. Od kdaj ima zajček kratek rep (se ne spominjam pripovedovalca!).
56. Dva cigana-telebana (se ne spominjam pripovedovalca!).
57. Zakaj se psi ovohavajo (Julij Malešič, Gradac).
58. Jež, miška in lisica (se ne spominjam pripovedovalca!).
59. Osel je osel (Ivan Kapušin, Krasinec).
60. Trava in mravlja (Lojze Novak s Preloke).

Zusammenfassung

WIE ICH ZUM SAMMELN VON VOLKSERZÄHLUNGEN IN DER BELA KRAJINA (WEISSKRAIN) KAM

Der Verfasser kam mit dem Dorf erst in Beziehung und lernte die Schönheiten und Schwierigkeiten des Bauernlebens erst kennen, als er als junger Lehrer seinen Dienst in Strekljevec, einem Dörfchen in Bela Krajina, dem südlichsten Teil Sloweniens zwischen den Gorjanci und der Kolpa, antrat. Die reiche Redensart der Einwohner, ihre Gebräuche, Gewohnheiten, Sitten und Erzählungen führten ihn in ein neues Leben ein. Er knüpfte Beziehungen mit den bäuerlichen Originalen an, mit Hirten, Schmieden, Müllern und Zigeunern, und begann Volkserzählungen aufzuzeichnen.

Der verstorbene Dichter Miran Jarc und Dr. Boris Orel besuchten i. J. 1950 den Verfasser und ermutigten ihn, dass die aus Liebe zur Kultur der Bela Krajina entstandenen Aufzeichnungen in Jugendzeitschriften zu veröffentlichen begann. Aus den zerstreuten Aufzeichnungen entstanden nach und nach selbständige Sammlungen.

Mit Achtung erwähnt der Verfasser besonders die Keuschlerin Kata Kolar aus Stara Gora bei Semič, den alten Sepec aus Dol bei Suhor, Ivan Pašič und Frau Magdička aus Strekljevec, die seine Sammlertasche mit der Phantasie ihrer Erzählungen füllten. Er erinnert sich, wie er mit dem verstorbenen France Marolt die Melodie des Ritualliedes »Zeleni Jurij« (der Grüne Georg) suchte. Und schliesslich erwähnt er viele Namen, die er auf Ansuchen der Redaktion des Slovenski Etnograf in einer besonderen Liste der Erzähler für alle Texte der Sammlungen von 1932 bis 1956 zusammenstellte (S. 194 ff.). Diese Liste ist eine Hilfe oder ein Wegweiser für diejenigen, welche das literarisch veröffentlichte Material wissenschaftlich bearbeiten möchten. Der Verfasser dankt den Erzählern für alle Schönheit, die sie ihm vermittelt haben. Ihr Verdienst ist es, dass es ihm gelungen ist, mehr als 500 Erzählungen, die gleichzeitig unterhalten und belehren, aufzuzeichnen.

Nach seiner Versetzung aus der Bela Krajina setzte der Verfasser seine Sammeltätigkeit im oberen Sanntal fort, jetzt aber ist er in Skofja Loka und dessen Umgebung tätig, wo er Erzählungen Oberkrains sammelt.